

Stanisław KAWA, *Status i struktura Kościoła katolickiego w Uzbekistanie*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2014, ss. 318.

W drugiej połowie 2014 r. na rynku wydawniczym ukazała się książka Stanisława Kawy, doktora prawa kanonicznego, której oryginalność przebija już z okładki przedstawiającej prokatedrę p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Taszkencie na tle meczetu. Na gruncie polskim opracowanie jest nowatorskie, co szczególnie widoczne jest w warstwie regulacji wyznaniowych uzbeckiego systemu prawa, jak też w całościowym opracowaniu rozwoju struktur Kościoła katolickiego w Uzbekistanie. Poza tym, jest aktualne, gdyż proces demokratyzacji w dawnej republice ZSRR nadal przebiega z oporami, także w zakresie wolności religijnej – zarówno w wymiarze indywidualnym, jak też wspólnotowym – o czym świadczą raporty międzynarodowych organizacji monitorujących jej przestrzeganie.

Przy konstrukcji opracowania Autor kierował się dwoma kryteriami: chronologicznym i merytorycznym. Opracowanie składa się ze spisu treści, wykazu skrótów, wstępu, trzech rozdziałów, zakończenia, bibliografii i aneksów.

Autor zawarł w pracy wiele dokumentów w formie aneksów, łącznie 25, w tym tłumaczonych przez niego źródeł prawa – wyznaniowych przepisów Konstytucji Uzbekistanu (s. 271 n) oraz ustawy o wolności sumienia i organizacjach religijnych (s. 273-286). Większość dokumentów podano w oryginalnej wersji językowej. Zauważyć jednak należy, że treść ich w części – niekiedy w przypisach w całości – została podana również w języku polskim w jednym z trzech rozdziałów. Przyjęty układ aneksów, wynikający z kolejności odwoływania się do ich zawartości w korpusie pracy, jest logiczny, co wyraża już aneks nr 1, dający wyobrażenie geograficznego i politycznego położenia państwa (s. 267). Ich spis zamyka opracowanie (s. 317 n).

Wykaz skrótów stanowi przede wszystkim rozwinięcie stosowanych w pracy akronimów. Ze względów praktycznych – porządkowania według alfabety – wydzielone zostały skróty pisane cyrylicą (s. 235-237).

We „Wstępie” S. Kawa wprowadza w przedmiot dysertacji, jej cel, daje zarys źródeł i literatury, wskazuje na zastosowane metody badawcze oraz zapowiada strukturę pracy. Ponadto ukazuje położenie geopolityczne Uzbekistanu oraz strukturę wyznaniową jego mieszkańców (s. 9-16).

Podstawą badań, których owocem jest publikacja, były liczne źródła oraz literatura (s. 239-264). Świadomość przedmiotu studium ułatwiła właściwy ich dobór. W wykazie bibliograficznym Autor zestawiał je w sześciu grupach: 1) akty normatywne w liczbie 113 (2 podgrupy: według alfabety łańciskiego – łącznie 33 pozycje; cyrylicy – łącznie 80); 2) inne źródła – 25 pozycji, uporządkowanych według

powyższego kryterium; 3) literatura obejmująca 220 pozycji (163 według wykazu przy zastosowaniu alfabetu łacińskiego oraz 57 – cyrylicznego); 4) archiwa narodowe – rosyjskie i uzbeckie); 5) gazety – 6 pozycji; 6) netografia – 50 stron.

Wyliczona baza źródeł i literatury – w odniesieniu do zamierzeń zawartych we wstępie opracowania – jest imponująca, świadczy o solidnej kwerendzie naukowej przeprowadzonej przez Autora opracowania. Dotyczy to szczególnie źródeł prawa i innych dokumentów, w większości w językach obcych. Do wielu dotarł jedynie dzięki osobistej znajomości nie tylko problemów wyznaniowych Uzbekistanu, wynikającej z jego misjonarskiej przeszłości. Dzięki tłumaczeniom aktów normatywnych – we fragmentach w tekście rozprawy, a w obszerniejszej formie w aneksach – daje polskiemu czytelnikowi możliwość poznania tamtejszej legislacji. Poprawnie też wykorzystuje źródła prawa kanonicznego, w łączności z nauczaniem Magisterium Kościoła. Już we „Wstępie” Autor wskazuje na kilka podstawowych pozycji „związanych z tematem”. Mógłby wyraźniej ustosunkować się do literatury, wychodząc poza sformułowanie, że istniejące „prace mają jednak charakter wyłącznie historyczny i dotyczą wybranych okresów”.

Treść zasadniczą zawarto w trzech rozdziałach. Między poszczególnymi częściami zachowane zostały proporceje. Rozdział pierwszy jest historyczno-prawny; dwa następne – najobszerniejsze – dotyczą „statusu” i „struktury”.

Rozdział I, zatytułowany „Geneza chrześcijaństwa i kształtowanie się struktur Kościoła katolickiego w Azji Centralnej”, ma charakter wprowadzający (s. 17-87). Punktem wyjścia są pierwotne misje i struktury Kościoła nestoriańskiego na terytoriach dzisiejszego Uzbekistanu i okolic na przestrzeni jedenastu wieków (od III do XIII). Następnie przybliża misje katolickie, ukazuje ich organizację oraz szybki zanik chrześcijaństwa wskutek podbojów Tamerlana i mahometan. Najobszerniejszą część rozdziału stanowią dzieje podboju Azji Centralnej przez Rosję i związanego z tym odrodzenia się chrześcijaństwa. Z punktu widzenia rozważań zawartych w następnym rozdziale, bardzo istotne jest poznanie stanu prawnego i faktycznego, dotyczącego wspólnot katolickich po ustanowieniu władzy radzieckiej i utworzeniu Turkiestańskiej Autonomicznej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej oraz Uzbeckiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Jak wynika bowiem z dalszych rozważań, dziedzictwo tego okresu ciąży nad statusem ludzi wierzących i wspólnot religijnych, także po ogłoszeniu niepodległości w 1991 r.

„Status wierzących i organizacji wyznaniowych w niepodległej Republice Uzbekistanu”, to tytuł drugiego rozdziału (s. 79-155). Jest to zarazem część pracy wyczerpująca pierwszy człon tytułu rozprawy – „Status”. Trafne jest uzasadnienie użycia sformułowania, „wierzących i organizacji wyznaniowych” w tytule rozdziału. Jego trzy paragrafy (1-3) zawierają kontekst dla źródeł analizowanych w kolejnych (4-8). Kontekst ten jest cenny dla późniejszych rozważań, ukazane bowiem zostały: wpływ wydarzeń politycznych w ZSRR na prawo wyznaniowe w Republice Uzbekistanu, motywy nawiązania stosunków dyplomatycznych ze Stolicą Apostolską oraz system prawny Uzbekistanu. Wspomniane paragrafy są krótkie, więc w objętości stron nie przesłaniają istotnych treści rozdziału.

Źródła prawa wyznaniowego Republiki Uzbekistanu zostały przedstawione według ich hierarchii. Autor nie unika konfrontacji krajowych norm ze standardami międzynarodowymi, w tym zobowiązaniami Uzbekistanu zaciągniętymi wraz z przystąpieniem do niektórych układów międzynarodowych, ani nie pomija stanu faktycznego – przestrzegania wolności religijnej w kraju w świetle oceny rządzących, jak też wykorzystuje raporty uznanych, wyspecjalizowanych organizacji międzynarodowych monitorujących tę kwestię.

S. Kawa bardzo czytelnie, w detalach, rozwinął zagadnienia nabywania i utraty osobowości prawnej przez organizacje religijne na podstawie dwóch ustaw: wolności sumienia i organizacjach religijnych oraz o niepaństwowych niekomercyjnych organizacjach. Wskazuje na umiejętne wykorzystanie tej drugiej dla nabywania osobowości prawnej przez Zgromadzenie Sióstr Misjonarek Miłości; ścieżkę tę widzi jako szansę dla innych zakonów, które nie są w stanie spełnić wygórowanych wymogów (co do liczby członków i obywatelstwa).

W dalszej części rozdziału zestawiał uprawnienia organizacji religijnych, wynikające z uzbeckiego porządku prawnego. Uczynił to na tle art. 6 Deklaracji w Sprawie Wylimitowania Wszelkich Form Nietolerancji i Dyskryminacji Opartych na Religii lub Przekonaniach. Wyjaśnił też istotę i formy nadzoru państwowego nad stowarzyszeniami religijnymi.

Interesujące są rozważania dotyczące konstytucyjnych zasad: deideologizacji państwa, niezależności tegoż i związków wyznaniowych, równości tychże oraz wolności sumienia, przekonań i wyboru religii. Autor objaśnia źródła koncepcji, ukazuje poszczególne zasady, wyjaśniając znaczenie poszczególnych terminów lub je konfrontuje z rozumieniem ich w nauce prawa wyznaniowego z kręgu tradycji demokratycznej Europy, tak jak przedstawiają to m.in. J. Krukowski, H. Misztal, P. Stanisław, A. Mezglewski. Odnotować trzeba, że w tej materii Autor jest zaawansowanym badaczem, o czym świadczy artykuł opublikowany przed trzema laty w „Biuletynie Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” [*Zasady prawa wyznaniowego Republiki Uzbekistanu*, VI (2011)].

„Struktura Kościoła katolickiego w Uzbekistanie” stanowi treść trzeciego rozdziału (s. 159-228). W porządku chronologicznym przedstawione zostały najpierw wspólnoty katolickie istniejące do 1991 r. Następnie, ich rozwój po ustanowieniu Administratury Apostolskiej dla Kazachstanu i Azji Środkowej, obejmującej swą jurysdykcją także Uzbekistan. Autor dokładnie przedstawia status i znaczenie parafii w Taszkencie, erygowanie parafii w Samarkandzie oraz założenia wspólnoty Zgromadzenia Sióstr Misjonarek Miłości. Czyni to konsekwentnie uwzględniając porządek kanoniczny, w łączności z aplikowaniem go do Uzbekistanu i jego prawa, opisanego w rozdziale drugim.

Kolejnym krokiem było ustanowienie misji *sui iuris* w Uzbekistanie 29 września 1997 r. Autor przedstawia tę instytucję od strony prawa kanonicznego, a następnie ukazuje jej rozwój, wyrażający się w utworzeniu parafii w Ferganie, Urgenczu, Bucharze. W świetle nazw tych miejscowości następuje lepsze zrozu-

mienie dla geograficznej i historycznej panoramy, którą Autor zaserwował czytelnikowi w rozdziale pierwszym.

Pierwszy kwietnia 2005 r. został wybrany na dzień ogłoszenia papieskiej decyzji o erygowaniu Administratury Apostolskiej dla Uzbekistanu i ustanowieniu pierwszego administratora, który odbył ingres do kościoła w Taszkencie 28 czerwca 2005 r. Wyjaśniewszy pozycję administratora apostolskiego z punktu widzenia prawa kanonicznego i prawa uzbeckiego (ranga dyplomatyczna: attache' do spraw kultury), Autor przedstawił zakres władzy administratora apostolskiego według prawa kanonicznego oraz jej wykonywanie w odniesieniu do kształtowania struktur wewnętrznych, powierzania urzędów.

Zauważyć należy, że każdy z rozdziałów, a nawet paragrafów, jest poprzedzony wstępem, zaś rozdziały wieńczą podsumowania, dosyć obszerne, ale tłumaczą je rozmiary rozdziałów.

Ze względu na problematykę i zgromadzony materiał badawczy, przy uwzględnieniu nowości studium w polskiej nauce, podejście analityczne jest właściwe, zaś wnioskowania i syntezy trafne.

S. Kawa zauważa trudności i ograniczenia w pracy nad podjętym problemem, wskazuje kierunki dalszych badań. Uwagi czyni z taktem, proponuje rozwiązania. Natomiast nie odnotował faktu, że niektóre decyzje administratora apostolskiego, podjęte po ośmiu latach od ustanowienia Administratury, są wynikiem przygotowywanej przez niego rozprawy doktorskiej oraz wizyty studyjnej w Uzbekistanie w jesieni 2012 r.

Warto byłoby uwzględnić również w „Zakończeniu” sugestię, aby jurysdykcją właściwą dla Uzbekistanu był trybunał kościelny w Kazachstanie, co Autor uzasadnił w rozdziale trzecim. Rezygnacja z powtarzania w „Zakończeniu” treści (łącznie z wyliczaniem dokumentów międzynarodowych i aktów prawnych wcześniej przedstawianych i szczegółowo analizowanych) skutkowałaby większą przejrzystością ocen i wniosków w nim zawartych.

Należy stwierdzić, że praca mieści się w dwóch obszarach nauki: humanistycznym i społecznym. Ma charakter interdyscyplinarny (główne: historia, prawo kanoniczne i prawo), co powinno zaowocować zwiększoną liczbą czytelników, a na taką prezentowana publikacja zasługuje.

*Prof. dr hab. Wiesław Bar OFMConv
Katedra Historii Prawa Kanonicznego
oraz Prawa Kanonizacyjnego i Sakramentów Świętych
Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL*

Information about Author: Rev. WIEŚLAW BAR OFMConv, J.C.D., Professor, Department of History of Canon Law and Canonization Law and Sacramental Law at CUL.